

Mithay Sándor

KORAVASKORI TEMETKEZÉS LOVÁSZPATONA – KISHALMON

Lovászpátóna (Veszprém megye, pápai járás) határában a falutól D-re, vizenyős réten két halom helyezkedik el. A kisebbik a helybeliek elnevezése szerint a Kishalom. A topográfiai felméréskor, 1967-ben jártuk be először ezt a lelőhelyet és őskori temetkezési halomként írtuk le (MRT 1972, 144, 43/10. lelőhely).

1974 novemberében a helybeli ált. iskolai tanulók illetéktelenül beleástak a termények betakarításakor. Az ekkor talált leletek a pápai Helytörténeti Múzeumba kerültek.¹ Ennek alapján sürgős volt egy ásatás megkezdése 1975 májusában. Ekkor É–D-i irányú felületet nyitottunk a 37,40 m átmérőjű halmon. Az első ásónyomokban már sárga színű, eleven föld jelentkezett, és sok volt benne a kavics. Közben puha, fekete foltok mutatkoztak. Már magasan nagyobb termésköveket és faszénnyomokat is találtunk. A halom töltött földjét sok állatjártat tarkította. A szelvény északi felében agyagos foltok és nagy terméskövek kerültek elő. Több jel arra utal, már régebben is megbolygatták (1. kép).²

A feltárás folyamán nagy kőkupac formálódott ki a földből, amelynek magasabb része K felé helyezkedett el. Itt hosszúkás faszén darabok is heverték; 110–125 cm mélységben több cserepre és állatcsontokra, ill. faszénrétegre találtunk. 140 cm mélyen egyenletes a föld színe és itt egy négyszögletes alakú folt rajzolódott ki, ahol kis bronztörödédek feküdt. 160 cm mélyen újra cserepek bukkantak elő. A korábban már megbolygatott kőkupac (2. kép) szétbontásakor a kevert, barna színű földben állatcsontok, grafittal bevont, illetve díszített cserepek kerültek elő. A szelvény É-i falának metszetében is jól látszott a nagyméretű bolygatás (3. kép). A halomban talált legnagyobb — másodlagos helyzetű — terméskövek 40×30 cm, illetve 50×40×30 cm nagyságúak.

A sír alja a halom jelenlegi tetejétől számítva 175 cm mélyen helyezkedett el. Ny felé a 2. felületben egy nagy és vastag fatörzs feküdt vízszintesen, 130 cm mélységben a halom DK-i részében. K felé a 3. felületben a nagy kőkupac tetején is voltak cserepek és egy nagyobb agyagtömb. Itt a felület D-i szélében sok a terméskő. A kövek szinte mind friss törésűek. Egyetlen fémléletünk egy kis bronzkarika.

Az egykori sír valószínűen a megbolygatott nagy foltban kövekkel volt körülrakva. A megbolygatott rész nagyobb az eredeti sír kerületénél, tehát mindent kimozgattak eredeti helyéből. A bolygatás után a meghagyott leleteket, a sok követ és kevés földet aránylag kis kupacba dobták össze. Hamvak gyéren maradtak és kevés a szokásos disznócsont-melléklet.

Az 1. és a 2. felületben a nagy beásás nyoma látszik, az 1. és a 3. felületben cserepek, a 2. felület aljában a nagy fatörzs helyezkedett el (1. kép). A 4. felületben is magasan volt az agyag és a sok cserep.

Meg kell még említeni az itteni talajösszetételt: folyóvízi homok, öntéshomok. A Kishalom közelében, a Kánya-ér mellett a jelenkori folyóvízi iszap és a kavics az alsó pleisztocénből való (ATLASZ 1974, II—III. térkép).

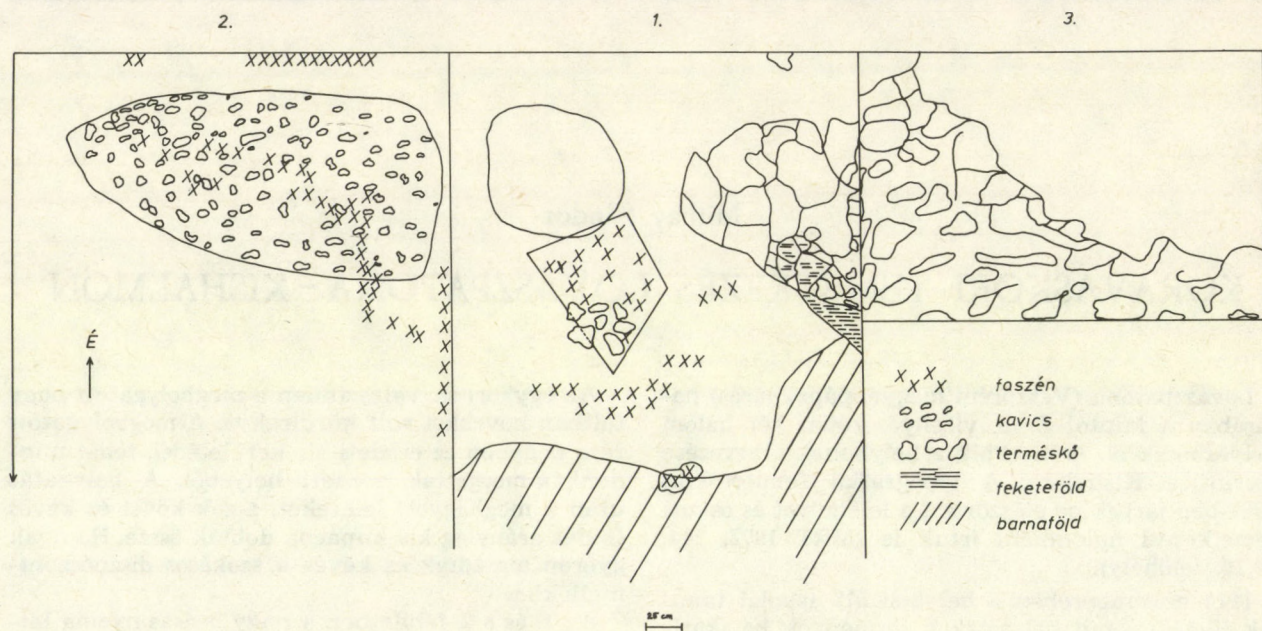
A leletek alapján a halomban szétdőlt, égetéses sír a korai vaskorból való. Az edénytörödékek nagy részét sikerült összeragasztani. A szétdőlt edénytörödékeket alább típusok szerint ismertetjük.

Tálak, bögrék

- Behúzott peremű tálak és tálkák töredékei világos barna és szürke színben (4. kép 1–2, 6), grafitozott felületűek (4. kép 8). A két utóbbi belső felületén grafitos sávok futnak.
- Egy fekete színű, grafitozott felületű tálka-töredéken a perem alatt sűrű fazettálás van és a peremen kis kiöntő (4. kép 3).
- Bögre töredékén a hason kidudorodó díszek sora, a felület grafitozott (4. kép 5).
- Kis kétfülű bögre töredékein a levágott perem alatt pontozás látható; pereme ívesen felhajlik a fülhöz, kívül pirosra festett, belül grafitozott felületű, rendkívül vékony falú (4. kép 9–15).
- Egyenes peremű, vékony falú kis bögre töredéke; a hason kidudorodó díszek sora látható grafitozott, kis kerek füle ép (4. kép 4).
- Tál feketés, vékony peremtöredéke (4. kép 7).
- Barnás-szürke színű nagyobb tál, bordás díszű peremtöredéken a kis dudorok kör formában helyezkednek el (4. kép 16).

Fazekak

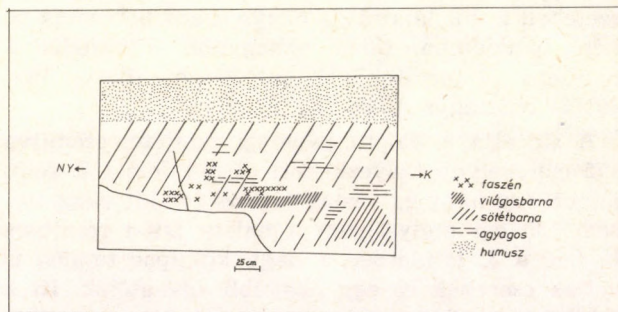
A nagyobb méretű edények váll és oldal töredékeit mértani mintaelemekből alkotott minták díszítik: mean-der (5. kép 1), párhuzamos és ferde sávok (5. kép 1–2, 8), hegyes szöveget alkotó sávok (5. kép 3), félköríves sáv kacsszerű nyúlványokkal (5. kép 5), hálóminta (5. kép 7), a bemélyített díszek között nyakrészen körülfutó

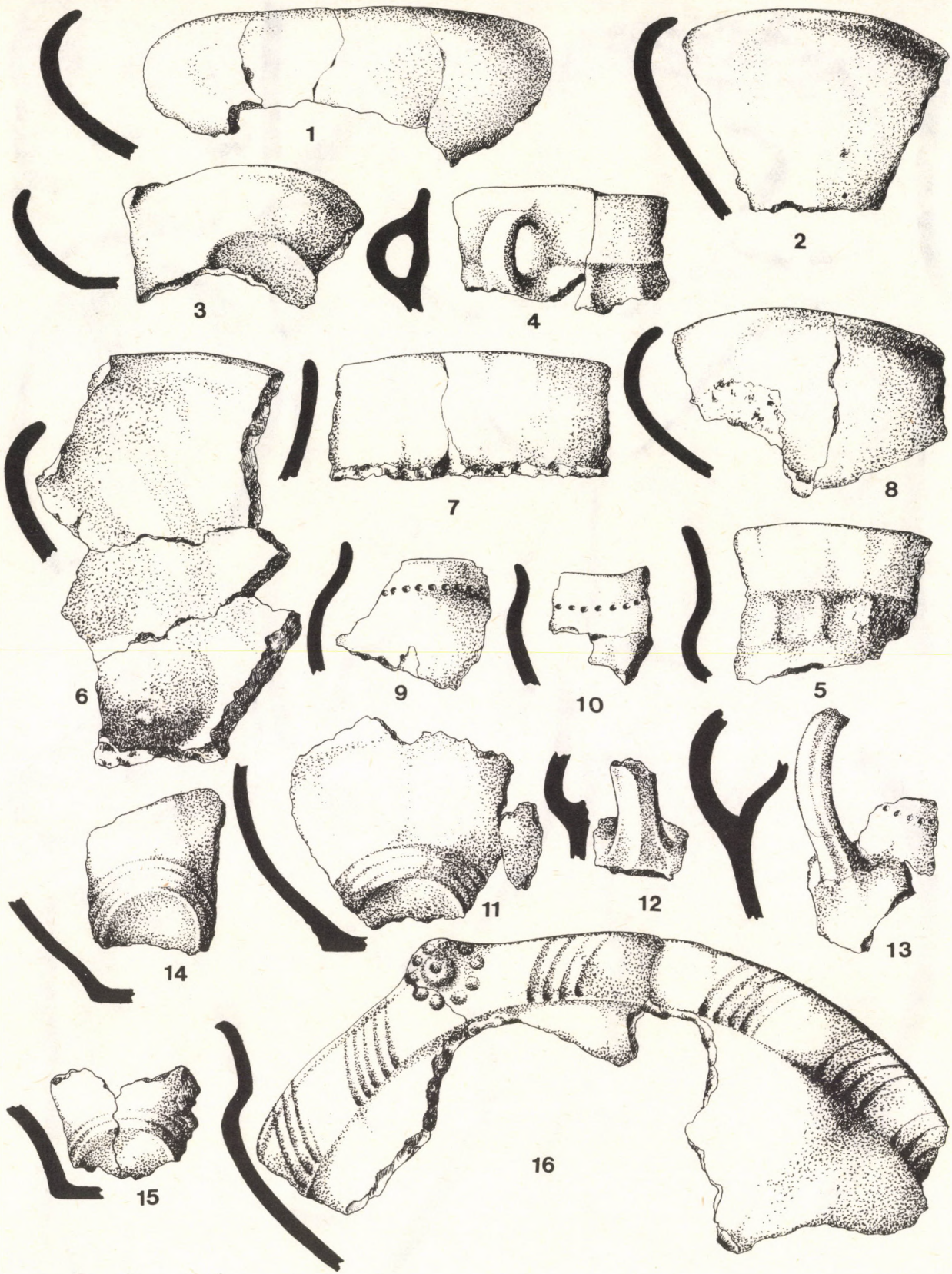
1. kép Lovászipatona-Kishalom feltárásának szelvényei
Abb. 1. Blöcke der Erschliessung von Lovászipatona-Kishalom

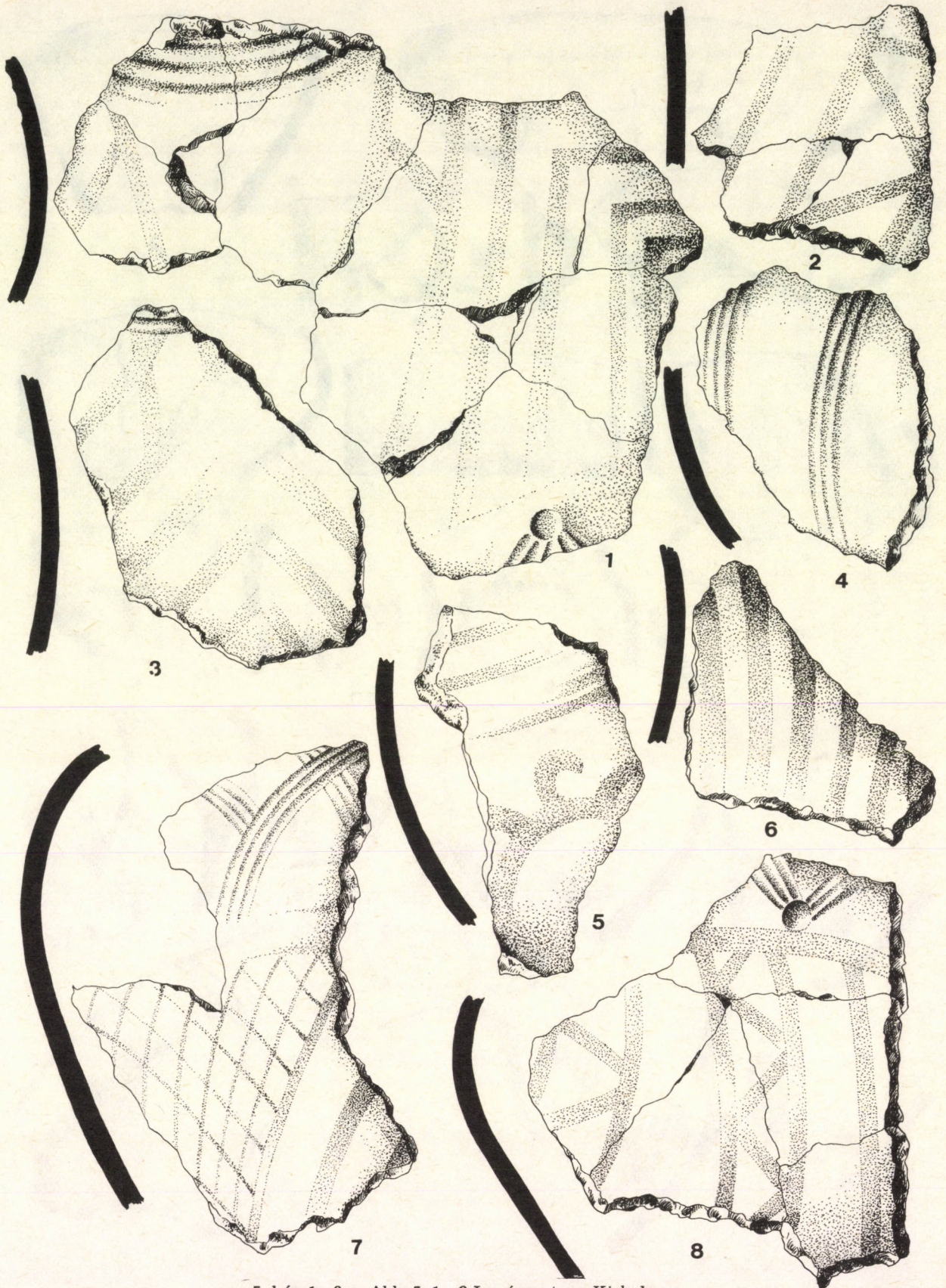
2. kép Lovászipatona-Kishalom: a feldúlt halom kövei
Abb. 2. Lovászipatona-Kishalom: Steine des gestörten Hügels

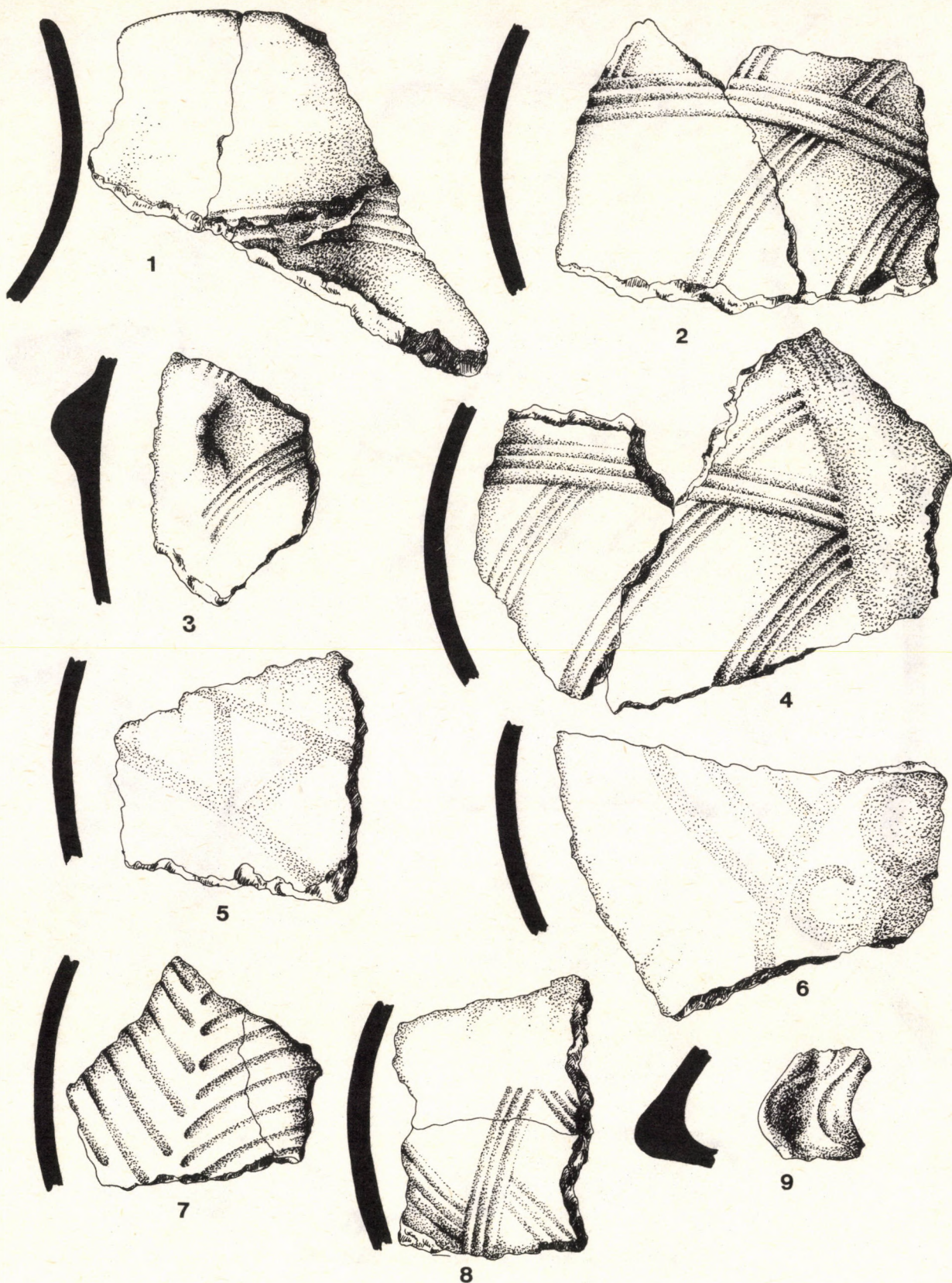
3. kép Lovászipatona-Kishalom: É-i fal metszete
Abb. 3. Lovászipatona-Kishalom: Schnitt der nördlichen Wand

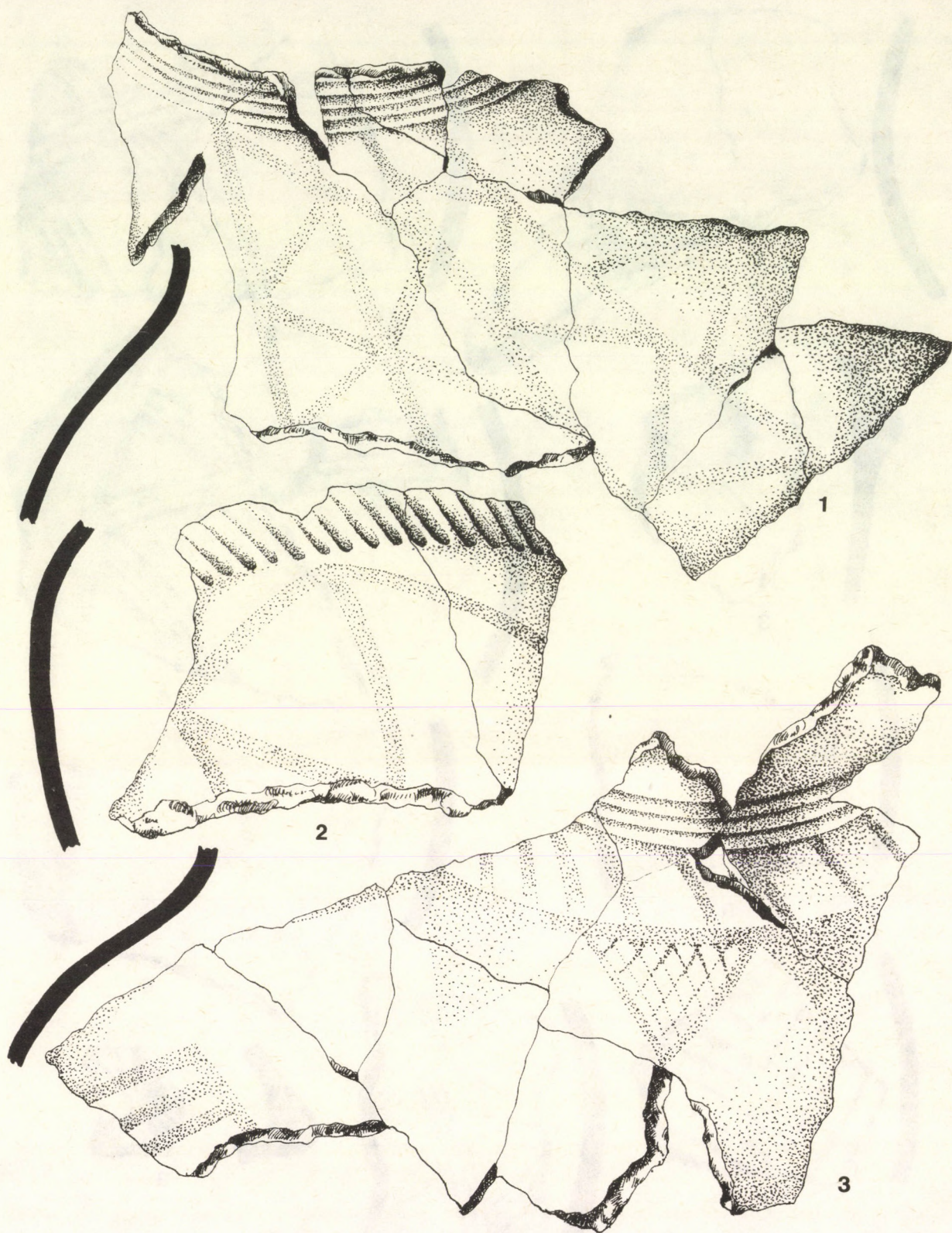
4. kép 1—16 — Abb. 4. 1—16 Lovászpatonán-Kishalom

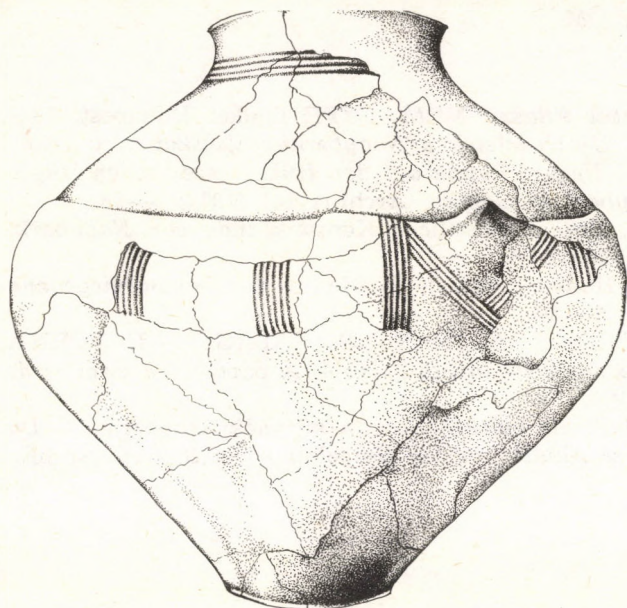
5. kép 1—8 — Abb. 5. 1—8 Lovászpátona-Kishalom

6. kép 1—9 — Abb. 6. 1—9 Lovászpatonna-Kishalom

7. kép 1—3 — Abb. 7. 1—3 Lovászpátona-Kishalom

8. kép — Abb. 8. Lovászpatonna-Kishalom

árkolás (5. kép 3—4, 7), fenyőágszerű árkolás (6. kép 7), benyomott pont (5. kép 8) és besimított sávok (5. kép 2—3, 5—8) fordulnak elő.

Urnák

- Urna töredékei, szintén grafitosak; a nyak alatt (6. kép 1), valamint az edény egykori oldalán hármass elrendezésű sávok ívelnek (6. kép 2—4); sávok geometrikus minták vannak más cserepeken (6. kép 5); az egyik vastag fül oldalról benyomkodott (8. kép 9).
- Urna nagyobb töredékein még változatosabbak a díszítések. A nyakon a vízszintes bordák párhuzamosak. A két párhuzamos besimítás között ferdén összekötő kis besimítások sávjai találhatóak a vállon (7. kép 1). Egy másik nagyobb töredéken párhuzamos barázdák és nagy besimított sávok vannak (7. kép 2). Egy újabb urnatöredéken a kis nyakon párhuzamos barázdák alatt a vállon ferde besimított sávok láthatók és egy széles, vízszintesen körülfutó sávról hegygel lefelé csüngő háromszögek egyikében hálóminta van. A hason egy újabb sáv merőlegesen fogja le a párhuzamos besimított sávokat (7. kép 3).
- Egy restaurált és kiegészített urna (8. kép) fekete és grafitozott, kissé deformált. Kicsi a szájátmérője és feneke, a hasa rendkívül öblös, a váll élén két bütyök emelkedik ki. A nyakon keskeny barázdaköteg

vízszintesen fut, a hason függőleges barázdák egymástól bizonyos távolságra helyezkednek el, majd zeg-zug mintában fordulnak elő a kötegek.³

Fémleletek hiányában csak a kerámia alapján tudunk további megállapításokat tenni a sír korára vonatkozóan. A korai vaskorban még élő kerámia-díszítések közül kiemeljük a grafitos sávokat (4. kép 6, 8, 6. kép 1—6; 7. kép), a sűrű fazettálást (4. kép 3) és talon a bordás szalagfület (4. kép 12—13; 6. kép 9). Ezek a korábbi kultúra továbbélő elemei (KEMENCZEI 1976, 208).

A korai vaskor C időszakának elemei is megtalálhatók a sír kerámiáján. Így pl. a meander (4. kép 6), amely Süttőről is ismert (KEMENCZEI 1977, 81). Igen gyakori Lovászpatonán is a hálóminta (5. kép 7; 7. kép 3). Hasonló ismert Szobróról (*ibid.* 3. kép 2); sűrű hálóminta van egy Sopron-burgstalli zömök edény hastöredékén is (PATEK 1976, 9. kép 2). A szarvszerű besimítások (5. kép 5; 6. kép 6) egyezők a Sopron-Burgstallon talált 98/1974. sz. tumulus mellékletei között talált edény nyakdíszítéseivel (*ibid.* 13. kép). Ez már a korai vaskor C időszakának a végét jelenti. Ide tartozik valószínű az ehhez hasonló plasztikus díszítés is, az ún. plasztikus függő, amely szintén szarvformájú (KEMENCZEI 1974, 8. kép 11). A lovászpatonai urna (8. kép) megfelelője egy nagyberki urna, de ez Kemenczei datálása szerint már a C időszak második felébe tartozik (KEMENCZEI 1976, 205, 2. kép). Ugyancsak megemlítendő a Sopron-Burgstallon a 83/1971. sz. tumulusból előkerült urna (PATEK 1976, 6. kép 1a), amely előbb említett edényünk jó analógiája. Ekkor már uralkodó a Dunántúl nagy részén a kalenderbergi kultúra (KEMENCZEI 1976, 208).

A kis dudorokból álló minta (4. kép 9—10, 13, 16) már a D időszakra jellemző; ilyenek találhatóak a Sopron-Burgstallon feltárt telepen is (PATEK 1976, 14—15. kép, 16. kép 2). Ezeket a díszítéseket Patek már a D időszak második felére helyezi (*ibid.* 24). De ugyanerre az időre jellemző a finom anyagú feketés és szürkés színű grafitozott kerámiát készítő edénművesség is. A Kishalomból való kis füles bögrék töredékei pirosra festettek (4. kép 6—15). A halomban történt nagy rombolás miatt ezek a cserepek kétféle edényekből valók. A lovászpatonai Kishalomban talált feldúlt sír a fentiek szerint a korai vaskor D időszakából való.

Jegyzetek

1. Helytörténeti Múzeum, Pápa. Régészeti Adattár 972—81 és 947—76. sz.
2. Amint az ásatás helyszínét képező dülő egykori tulajdonosának leszármazottja elmondta, az I. világh-

háború után két alkalommal is beleástak a halomba. Az akkor esetleg felszínre került leletek megsemmisültek.

3. Helytörténeti Múzeum, Pápa. Ltsz.: 77.9.1—23.

IRODALOM

- ATLASZ 1974
KEMENCZEI 1974
KEMENCZEI 1976
KEMENCZEI 1977
MRT 1972
PATEK 1976
- Az Észak-Dunántúl Atlasza. MÉM—OTFH kiadás. Budapest, 1974.
T. KEMENCZEI, Újabb leletek a Nagyberki-szalacscai koravaskori halomsírokból. — *Neuere Funde aus den früheisenzeitlichen Hügelgräber von Nagyberki-Szalacska*. ArchÉrt 101 (1974) 3—16.
T. KEMENCZEI, Früheisenzeitliche Keramikfunde von Nagyberki. FolArch 27 (1976) 203—208.
T. KEMENCZEI, Hallstattzeitliche Funde aus der Donaukniecegend. FolArch 28 (1977) 67—90.
M. DAX — I. ÉRI — S. MITHAY — S. PALÁGYI — I. TORMA, Veszprém megye régészeti topográfiája 4. A pápai és a zirci járás. MRT Budapest 1972.
E. PATEK, A Hallstatt kultúra Sopron környéki csoportja. — *Die Gruppe der Hallstattkultur in der Umgebung von Sopron*. ArchÉrt 102 (1976) 3—28.

FRÜHEISENZEITLICHE BESTATTUNG IN LOVÁSZPATONA-KISHALOM

In der südlichen Gemarkung von Lovászpátóna (Kom. Veszprém) wurden im Laufe der topographischen Arbeiten zwei urzeitliche Hügel registriert (MRT 1972, 144, Fundort Nr. 43:10). Der eine von diesen, namens Kishalom wurde 1974 gestört. Im Laufe der im folgenden Jahr durchgeführten Erschließung haben wir den Hügel von 37,4 m Durchmesser mit einer Blockreihe von N-S-Richtung durchgesucht.

Es konnte festgestellt werden, daß der Hügel schon früher gestört wurde (Abb. 1 und 3). Schon auf dem oberen Teil der Auffüllung haben wir Lehmflecken und Steinstücke gefunden. 100—110 cm tief von der Oberfläche war ein größerer Steinhäufen, 110—125 cm tief sind mehrere Scherben, Tierknochen und Holzkohlenstücke ans Tageslicht gekommen. In 140 cm Tiefe konnte ein viereckiger Fleck beobachtet werden (Abb. 2).

Bei der Zerlegung des bereits früher gestörten Steinhäufens fanden wir Tierknochen, Eisenfragmente und mit Graphit überzogene bzw. verzierte Gefäßfragmente vor. Der Grund des Grabes lag in 175 cm Tiefe. Im großen gestörten Fleck war das einstige Grab, wahrscheinlich mit Steinen umgelegt. Die nach der starken Störung erhalten gebliebenen Steine, Beigaben und ein kleiner Teil der Asche waren in einem Häufen.

Die Mehrheit der Gefäße sind von graphitierter Oberfläche; sowohl die Schüsseln und die Krügelchen (Abb. 4, 1—15) als auch die Töpfe (Abb. 5, 1—8, Abb. 6, 7—8) und die Urnen (Abb. 5, 5; Abb. 6, 1—6; Abb. 7, 1—3; Abb. 8) sind mit eingetieften und eingeglätteten geometrischen Motiven verziert. Unter ihnen kommen auch rot bemalte Exemplare vor (Abb. 4, 6—15).

Unter den Verzierungen kommen die Musterelemente der früheren Periode (KEMENCZEI 1976, 208) (Abb. 4, 3, 6, 8, 12—13; Abb. 6, 1—6, 9; Abb. 7) und die charakteristischen Motive der HC-Periode (Abb. 4, 6; Abb. 5, 5, 7; Abb. 6, 6; Abb. 7, 3) vor. Die am nächsten stehende Analogie der einzigen rekonstruierbaren Urne (Abb. 8) bilden eine auf die zweite Hälfte der HC-Periode datierte Urne von Nagyberki-Szalacska (KEMENCZEI 1976, 205, Abb. 2) und eine Urne aus Sopron (PATEK 1976, Abb. 6. 1a).

Zur Datierung des gestörten Hügelgrabes von Lovászpátóna bietet das aus kleinen Wülsten bestehende Muster (Abb. 4, 9—10, 13, 16) einen wichtigen Anhaltspunkt. Ähnliche sind an der Siedlung von Sopron-Burgstall zum Vorschein gekommen, die E. PATEK (1976, 24, Abb. 14—15, Abb. 16, 2) auf die zweite Hälfte der HD-Periode datiert.

S. Mithay